

**KONFLIK PELANTIKAN RAJA MUDA SELANGOR DARI PRESPEKTIF AKHBAR
LEMBAGA MALAYA**

***THE CONFLICT OVER THE APPOINTMENT OF THE RAJA MUDA SELANGOR FROM
THE PERSPECTIVE OF THE LEMBAGA MALAYA NEWSPAPER***

Siti Zahrah Mahfood*
Universiti Pendidikan Sultan Idris, MALAYSIA

Abstrak

Artikel ini memberikan tumpuan berkenaan dengan isu pelantikan Raja Muda Selangor daripada perspektif *Lembaga Malaya* yang merupakan salah satu akhbar yang lantang menyuarakan pandang dan cakna dengan keadaan semasa pada tempoh awal kurun ke-20. Isu ini berkait rapat dengan dasar campur tangan British yang dapat dilihat dengan peranan residen yang dilantik di seluruh Tanah Melayu termasuklah di Selangor. Isu berkenaan dengan pelantikan takhta kerabat diraja Selangor ini telah mendorong *Lembaga Malaya* untuk menyedarkan masyarakat khususnya golongan pemimpin untuk memperjuangkan hak masyarakat tempatan yang terlihat seolah dicabuli oleh penjajah yang gagal untuk memahami nilai budaya masyarakat Melayu terutamanya dalam adat istiadat pelantikan kerabat diraja ini. Penulisan ini akan membincangkan secara kronologi berkaitan isu pelantikan Raja Muda Selangor dan memasukkan keratan akhbar *Lembaga Malaya* berserta dengan kritikan yang dilontarkan di dalam akhbar tersebut berkenaan dengan isu ini. Hujah turut disokong dengan menggunakan dokumen dan sumber kedua. Perbincangan ini akan memberikan tumpuan sepenuhnya dalam memerihalkan peristiwa ini secara kronologi dalam tempoh awal kurun ke-20 di negeri Selangor. Dalam hal ini juga tidak hanya memberikan perincian berkenaan isu pelantikan Raja Muda ini malah turut menjelaskan latar belakang *Lembaga Malaya* bagi menunjukkan wujudnya perkaitan isu tersebut dengan akhbar ini secara lebih tepat. Secara keseluruhannya, hasil penulisan ini akan memberikan naratif sejarah berserta dengan analisis berdasarkan pandangan yang dizahirkan dari sudut pandang *Lembaga Malaya*.

Kata Kunci: *Lembaga Malaya*, Raja Muda, Residen Selangor, akhbar, Tanah Melayu

Abstract

This article focused on the succession of Raja Muda Selangor from the perspective of Lembaga Malaya, a media outlet that appears outspoken and aware of the current situation at the turn of the 20th century. This issue is closely related to the British intervention policy of appointing Residents in all Malayan states, including Selangor. Regarding this matter, Lembaga Malaya was urged to alert the Malay community, particularly its leaders, to fight for the rights of the Malay people, which were violated by the British, who lacked knowledge of Malay customs, particularly in terms of royal appointment customs. The appointment of Raja Muda Selangor will be discussed in chronological order, along with the article in Lembaga Malaya newspapers that voiced

opposition to the appointment. Documents and secondary sources were also utilised in order to provide support for the arguments. These issues will be discussed using a chronological approach for the early 20th century in Selangor. This paper will also provide a brief overview of Lembaga Malaya in order to demonstrate the precise connection between Lembaga Malaya and the Raja Muda Selangor successions. This article will conclude with a narrative history and analysis based on the perspective expressed in Lembaga Malaya.

Keywords: *Lembaga Malaya, Raja Muda, Selangor Resident, Newspaper, Malaya*

Pengenalan

Pertapakan British secara rasmi pada tahun 1874 membawa kepada satu landskap perubahan yang sangat besar buat Tanah Melayu. Perubahan ini boleh dilihat apabila British memperkenalkan satu sistem yang dikenali sebagai ‘Sistem Residen’. Dalam sistem ini, semua urusan pentadbiran berada di bawah kuasa British dan raja yang sebelum ini dihadkan kuasanya kepada aspek agama dan adat istiadat tempatan sahaja. Kesannya, wujud penentangan daripada orang tempatan yang beranggapan bahawa sistem residen ini akan menghapuskan kuasa raja serta bertindak untuk campur tangan sehingga membawa konflik.

Sebagai usaha untuk mengkritik tindakan British ini, akhbar atau majalah telah menjadi medium untuk orang tempatan menyuarakan bantahan mereka terhadap tindak-tanduk British yang tamak terhadap kuasa. Malahan, akhbar dan majalah dalam tempoh tersebut juga turut berperanan menyampaikan seruan, memaparkan sikap dan penentangan orang Melayu terhadap dasar-dasar British. Selain itu, kesan dasar tersebut telah dipaparkan melalui ruangan lidah pengarang dan surat kiriman daripada golongan intelektual dan pejuang-pejuang kebangsaan Melayu. Natijahnya, masyarakat Melayu mula menyedari dan membuka mata tentang perkara yang dilakukan oleh penjajah terhadap tanah air mereka kerana perkara tersebut sentiasa terpapar dalam akhbar dari semasa ke semasa.

Selain itu, golongan wartawan dan penulis pada zaman ini telah memainkan peranan mereka sebagai pejuang politik, pemimpin masyarakat, pelopor dan pencetus perubahan sama ada dalam bidang agama mahupun dalam bidang kemasyarakatan. Kebebasan akhbar yang diberikan oleh British telah digunakan sebaik-baiknya oleh penulis akhbar dan majalah dalam tempoh tersebut. Walaupun penulisan mereka tidak mencabar kedudukan British secara langsung, namun penulisan serta saranan mereka menumpukan secara khusus kepada orang Melayu agar mempunyai kesedaran politik. Impaknya, orang Melayu akan mengetahui tentang kemaslahatan dalam menjaga hak dan maruah orang Melayu. Isu-isu yang diketengahkan dalam aspek politik, mampu menyebabkan orang Melayu menilai dan mempunyai pendirian tersendiri terhadap pentadbiran dan penjajahan British di Tanah Melayu. Misalnya, akhbar *Lembaga Malaya* yang merupakan salah satu akhbar di Tanah Melayu yang banyak mengkritik British bukan sahaja dalam aspek politik, malahan dalam aspek ekonomi dan sosial. Bagi menyedarkan pembesar-pembesar tentang kepentingan untuk mereka bersatu dalam menjaga kedaulatan bangsa dan negerinya, *Lembaga Malaya* juga telah memuatkan beberapa rencana daripada akhbar dan majalah lain yang bersesuaian untuk bacaan umum. Salah satu rencana yang ditulis oleh *Lembaga Malaya* adalah

berkaitan dengan isu pelantikan bakal Raja Muda Selangor pada 1934 yang disiarkan secara bersiri dalam akhbar *Straits Times*, *Sunday Mail*, dan *Malay Tribune*. Rencana ini telah diterjemahkan ke dalam Bahasa Melayu supaya orang Melayu mudah memahami isu yang diperkatakan berkaitan dengan peristiwa politik yang jelas mengajak bangsa Melayu berfikir tentang kedudukan politik mereka yang telah tergugat kerana campur tangan pihak British.

Akhbar *Lembaga Malaya*

Perkembangan akhbar dan majalah pada awal kurun ke-20 ini sememangnya terlihat dengan jelas di dalam sejarah Tanah Melayu. Hal ini demikian kerana akhbar dan majalah ini merupakan salah sebuah instrumen yang penting dalam menyebarkan maklumat yang pelbagai. Malah tahap perkembangan akhbar di Tanah Melayu ini sering dipecahkan kepada tiga fasa perkembangan. Perkara ini dapat dilihat dengan jelas melalui penulisan yang dihasilkan oleh Zainal Abidin Ahmad (1941), Nik Ahmad Nik Hassan (1963) dan John A. Lent (1978). Ketiga-tiga penulis tersebut telah menyusun fasa perkembangan akhbar ini secara tersusun dan memperlihatkan kesamaan antara karya-karya mereka. Hal ini secara ringkasnya dapat dikatakan bahawa fasa pertama merujuk kepada fasa perkembangan awal akhbar yang lebih tertumpu kepada berita, kesusasteraan dan keagamaan, diikuti fasa kedua dengan penggerak *Al-Imam* sebagai pencetus kepada matlamat reformasi masyarakat Islam dan fasa ketiga lebih membincangkan berkenaan keadaan masyarakat Melayu yang semakin membimbangkan dalam berbagai sektor termasuklah kebimbangan terhadap penguasaan bangsa asing dalam sektor ekonomi dan sosial serta pengaruh penjajah berkaitan aspek politik. Secara keseluruhannya para sarjana ini menyatakan tiga fasa perkembangan dalam bidang penerbitan akhbar ini sememangnya memberikan impak yang signifikan berhubung dengan isu masyarakat tempatan. Oleh sebab itu, perkembangan dalam bidang penerbitan ini telah memperlihatkan wujudnya pelbagai akhbar yang lahir seiring dengan keadaan yang berlaku di Tanah Melayu pada tempoh-tempoh tertentu. Maka pada penulisan ini akan menjelaskan secara ringkas mengenai latarbelakang *Lembaga Malaya* yang merupakan salah satu akhbar yang wujud sekitar 1930-an.

Lembaga Malaya merupakan salah satu akhbar yang diterbitkan di Singapura pada 1934 dan hanya dipindahkan ke Johor Bahru pada 1938. Namun demikian, menurut Zainal Abidin Ahmad, ia dipindahkan ke Johor lebih awal dua tahun iaitu pada 1936.¹ Bagi pengurusan, akhbar ini telah meletakkan Dato Onn Jaafar sebagai editor sekaligus dalam bahagian pengurusannya.² Editor akhbar ini beralih kepada Syed Alwi Al-Hadi dan pengurusannya digantikan oleh Syed Alwi bin Omar Albar berikutan daripada kesibukan Onn Jaafar yang memikul tugas sebagai ahli Majlis Negeri.³ Ruangan khas dalam akhbar ini adalah ruangan “jenaka Pak Pandir”, seperti mana ruangan khas yang terdapat di beberapa akhbar yang wujud dalam tempoh ini seperti akhbar *Utusan Melayu (Utusan Zaman)* dan *Warta Melayu (Warta Ahad dan Warta Jenaka)*.⁴ Dijelaskan oleh Nik Ahmad Nik Hassan berkaitan kandungan akhbar ini bahawa, “*like other Malay weeklies of the period, its content included serials, satires, exegesis and sports news.*”⁵

Pernyataan tersebut dapat memberikan penjelasan yang agak ringkas berkenaan dengan kandungan akhbar ini yang turut sama seperti mana kandungan akhbar yang wujud di Tanah Melayu pada tempoh tersebut. Namun demikian, perlu ditekankan bahawa tema utama akhbar pada tempoh ini lebih menumpukan berkaitan hal ehwal politik di Tanah Melayu.⁶ Malah tidaklah dapat disangkal lagi sekiranya akhbar pada tempoh ini digunakan sebagai salah satu instrumen perjuangan masyarakat tempatan bermula pada tempoh tersebut. Perkara ini dapat dirujuk melalui rumusan yang dilakukan oleh John A. Lent bahawa akhbar di Tanah Melayu merupakan alat perjuangan untuk menentang polisi kerajaan dan merupakan hasil pemikiran kritikal golongan berpendidikan masyarakat tempatan.⁷ Peranan akhbar *Lembaga Malaya* ini dapat diperlihatkan sebagai salah satu akhbar yang peka terhadap keadaan semasa. Hal ini dapat dikaitkan dengan penglibatan akhbar ini berhubung dengan isu pelantikan Raja Muda Selangor yang diperlihatkan pada tahun 1930an ini.

Sistem Pelantikan Raja Muda di Selangor

Secara umumnya, sistem pewarisan takhta adalah jelas menyatakan bahawa gelaran yang disandang oleh pewaris takhta kerajaan Melayu adalah raja muda atau setaraf dengannya seperti tengku mahkota, tengku besar atau sultan muda. Menurut adat lembaga kerajaan Melayu, pelantikan raja muda⁸ mestilah daripada putera sulung kepada sultan yang memerintah atau mangkat.⁹ Perkara ini juga telah termaktub dalam adat perjanjian kesultanan Selangor bahawa pewaris takhta kerajaan ialah raja muda. Menurut Abdullah Zakaria apabila sultan mangkat, sebelum jenazah dimakamkan, pembesar dan kerabat diraja terdekat akan dipanggil bermesyuarat untuk memilih sultan.¹⁰

Lazimnya raja muda akan dipilih dan dilantik sebagai sultan. Raja muda ialah putera kepada sultan yang tua tanpa mengambil kira sama ada raja muda tersebut adalah anak gahara atau bukan.¹¹ Walau bagaimanapun, pelantikan tersebut boleh dibatalkan sekiranya putera tersebut mempunyai masalah seperti buta, bisu dan tidak waras. Maka putera kedua adalah layak untuk dipilih sebagai pengganti.¹² Sekiranya raja muda yang dilantik itu mangkat sebelum menduduki takhta kerajaan, yang mana putera kedua sultan akan memegang jawatan tersebut.¹³ Namun, sekiranya putera tersebut dirasakan tidak layak oleh sultan para pembesar maka adinda putera itu akan dipilih atau seterusnya menurut susunan. Tuntasnya di sini ialah putera tua atau raja muda hendaklah dipilih dahulu sebelum putera sultan kedua, ketiga atau seterusnya mengikut susunan.

Raja muda akan perlu mendapat sokongan daripada pembesar dan kerabat diraja kerana Sultan akan meminta pendapat daripada Dato Empat iaitu Dato Aru, Dato Penggawa Tua, Dato Jeram dan Dato Klang.¹⁴ Mereka memainkan peranan untuk memberi persetujuan dalam pemilihan pengganti sultan. Setelah mendapat kata sepakat, barulah raja muda dilantik dan Dato Aru yang bertanggungjawab untuk menyampaikan titah daripada sultan bagi calon berkenaan yang dilantik sebagai raja muda. Kemudian perlantikan tersebut wajar dipersetujui oleh orang-orang besar negeri. Berdasarkan daripada perincian ringkas sebelumnya, berkenaan proses pemilihan raja muda ini secara jelas memperlihatkan wujudnya sebuah sistem yang tersusun dalam urusan hal ehwal pelantikan kerabat diraja.

Konflik Pelantikan Raja Muda Selangor Dalam Ruangan Akhbar *Lembaga Malaya*

Pengenalan sistem residen di Perak telah menjadi satu sejarah hitam dalam politik Tanah Melayu kerana sistem ini menyebabkan raja telah kehilangan kuasa dalam pentadbiran sehingga tidak mampu berbuat apa-apa.¹⁵ Selangor juga, telah menjadi negeri kedua yang terpaksa menerima sistem residen ini.¹⁶ Menurut Sir Andrew Clarke yang merupakan Gabenor Negeri-Negeri Selat (NNS) ke-9, penyebab atau punca yang membawa kepada campur tangan British adalah bagi membasmi kegiatan perlanungan di Selangor.¹⁷ Semasa beliau menjadi Gabenor NNS, terdapat banyak aduan yang diterima tentang wujudnya pergaduhan dan rompakan di perairan Selat Melaka mengakibatkan banyak kerosakan harta benda. Terdapat juga pedagang dibunuh oleh lanun yang menjalankan aktiviti merompak di perairan tersebut.¹⁸ Hakikatnya, British menjadikan isu membasmi lanun sebagai peluang untuk mereka campur tangan dalam pentadbiran di Selangor. Hal ini kerana British khawatir negeri-negeri Melayu akan dikuasai oleh kuasa Barat yang lain terutamanya Jerman. Misalnya, perkara ini dapat dikaitkan dengan khabar angin dari Belanda yang menyebutkan pemberian Pulau Tioman oleh Sultan Johor kepada Jerman sebagai pangkalan tentera laut.¹⁹ Dalam masa yang sama, British ingin menjaga kepentingan ekonomi mereka di negeri-negeri Melayu seperti Perak dan Selangor.²⁰ Justeru, perkara ini telah dijadikan alasan buat British meletakkan seorang residen di negeri Selangor.

Sememangnya pengenalan sistem residen ini telah membawa banyak implikasi. Impak yang paling ketara sekali berlaku di negeri Selangor ialah timbulnya konflik di antara raja dan residen. Konflik ini berlaku kerana residen telah masuk campur dalam urusan pelantikan raja muda Selangor yang baharu. Pertikaian dalam pelantikan raja muda Selangor telah dibidas oleh *Lembaga Malaya* yang mendakwa bahawa pembesar di negeri tersebut tidak bersatu menentang British yang bertindak campur tangan dalam urusan pelantikan raja sehingga mengeneipkan adat istiadat pertabalan seseorang raja.²¹ Menurut *Lembaga Malaya*, perkara ini tidak akan berlaku sekiranya pembesar Selangor mengambil tindakan tegas menentang tindakan pihak British dalam hal pelantikan tersebut. Oleh sebab pembesar-pembesarnya tidak tegas dan takut kepada pihak penjajah British, adat istiadat yang dijunjung selama ini tercemar:

Melayu itu satu bangsa yang amat taat setia lagi khidmat...menjadi satu adat menurut seorang ketua. Dari itu oleh nasib kita anak-anak Melayu ini malang berketuankan pembesar-pembesar yang kebanyakannya di dalam ketakutan sebagaimana yang ada di dalam serata Tanah Melayu ini, jadi terpaksa salah kita bagi pihak adat mengkhidmatkan apa kata-kata mereka atau gerak geri mereka. Cuba sekiranya pembesar-pembesar Melayu yang ada ini pandai memandu ke jalan yang bagus... lihatlah hal Raja Muda Selangor itu, perbuatan yang terang-terang dilakukan melanggar adat...sedangkan itu mereka turut dan benarkan...mereka semata-mata percaya dan lurus kepada bangsa Eropah...entahkan yang ada pula menurut kerana takut...²²

Teguran dan kritikan yang dibuat oleh *Lembaga Malaya* kepada pembesar-pembesar Melayu lebih memfokus kepada peranan yang boleh dimainkan oleh pembesar-pembesar itu sendiri sebagai wakil orang Melayu dalam pentadbiran British. Menurut *Lembaga Malaya*, walaupun pembesar-pembesar ini sebenarnya hanyalah merupakan pegawai tadbir peringkat rendah sahaja tetapi mereka dianggap bijak dan berpengaruh di dalam kalangan orang Melayu. Dalam masyarakat Melayu golongan pembesar ini dianggap sebagai pemimpin dan mengharapkan golongan inilah yang akan memajukan bangsa Melayu. Namun demikian, kerana sikap tidak tegas dan takut kepada pihak British menyebabkan mereka tidak dapat bertindak sebagai wakil orang Melayu.

Konflik di antara raja Selangor dan residen bermula apabila wujudnya kekosongan jawatan raja muda ekoran daripada pelucutan?? jawatan Raja Muda Musa Eddin pada 31 Oktober 1934.²³ Dalam isu pelantikan raja muda Selangor ini, Theodore Samuel Adams selaku Residen Selangor ketika itu dikatakan tidak mengikut peraturan yang diwartakan dalam Adat Lembaga Kesultanan Selangor yang menentukan pelantikan raja muda mestilah daripada putera sultan (sultan yang memerintah) yang tua ataupun sultan yang telah mangkat.²⁴ Pelantikan ini juga mestilah dipersetujui oleh orang besar-besar negeri. Sebaliknya, T.S. Adams memilih untuk bertindak berdasarkan penilaiannya sendiri.

Lembaga Malaya menjelaskan, T.S. Adams telah mengenyepikan kedua-dua adat lembaga negeri Selangor tersebut. Pertama, beliau telah melucutkan jawatan Tengku Musauddin²⁵, iaitu putera Sultan Sulaiman (Sultan Selangor) dengan cara paksa. Kedua, beliau telah melantik Tengku Alam Shah sebagai raja muda atau tengku mahkota Selangor pada tahun 1936 dengan alasan baginda seorang yang bijak dan pintar dalam menguruskan kewangan. Hal ini dapat dibuktikan seperti kenyataan di bawah;

...the most intelligent of all the Sultan's son and is possessed of initiative and energy, careful in money matters, of good character and well respected... he has shown a lively interest in peasant industries in Selangor and the care of unemployed and distressed people in the state...²⁶

Walaupun pelantikan ini mendapat tentangan daripada pembesar Selangor, tetapi T.S. Adams memberikan alasan bahawa Tengku Musauddin dan Tengku Badar Shah tidak fasih berbahasa Inggeris, bersikap boros, tidak melawat negeri serta tidak mempunyai sahabat dalam kalangan bangsa Eropah. Malah berdasarkan pandangan T.S. Adams, Tengku Musauddin ini memiliki keperibadian yang buruk dalam hal perjudian, penyelewengan dan penipuan manakala bagi Tengku Badar pula dianggap sebagai individu yang tidak mempunyai kemampuan dalam urusan pentadbiran dan tidak boleh menerima idea moden sekular Barat.²⁷ Maka, residen Selangor ini berpendapat sekiranya Tengku Alam Syah dilantik sebagai Raja Muda, tentunya tidak akan bertentangan dengan adat Melayu kerana Tengku Alam Syah merupakan anak ketiga daripada sultan Selangor.

Menurut Muhammad Yusoff Hashim dalam artikelnya yang bertajuk 'Tradisi Jawatan Raja Muda Selangor: Suatu Talaah Awal' menceritakan yang Sultan Sulaiman telahpun sah melantik Tengku Musauddin sebagai raja muda Selangor dengan rasminya pada tahun 1920 lagi.²⁸ Pada masa itu Tengku Musauddin dikenali juga sebagai Tengku Muda Musaeddin atau Tengku Putera Mahkota Musaeddin. Sementara Tengku Alam Syah, putera baginda yang ketiga dijadikan Tengku

Panglima Raja Selangor. Sebelas tahun kemudiannya, Tengku Panglima dijadikan pula Tengku Laksamana Selangor iaitu jawatan terhampir selepas jawatan raja muda atau tengku muda Selangor dalam tradisi pewarisan takhta kerajaan. Selama 14 tahun Tengku Musauddin menyandang jawatan raja muda, tiba-tiba pada tahun 1934 berlaku sedikit kekecohan dalam isu penyandangan jawatan ini.²⁹ Tengku Musauddin dilucutkan jawatannya sebagai raja muda. Keadaan ini menimbulkan kejutan dalam kalangan kerabat istana Selangor dan pembesar negeri, terutamanya mereka yang kuat memegang tradisi dan adat istiadat raja-raja Melayu di negeri ini. Walaupun T.S. Adams melucutkan jawatan Tengku Musauddin sebagai raja muda, namun beliau tetap tidak menyetujui Tengku Badar Shah mengantikan kekosongan jawatan tersebut kerana merasakan Tengku Badar tidak layak dan memilih Tengku Alam Syah sebagai raja muda Selangor yang baru. Tindakan T.S. Adams ini telah menyebabkan Tengku Badar Shah (putera kedua) Sultan Sulaiman tidak berpuas hati dan telah menghantar satu petisyen kepada Setiausaha Pejabat Tanah Jajahan di London pada 1936. Tengku Badar menyatakan bahawa beliau lebih layak memegang jawatan raja muda memandangkan beliau telah menjadi setiausaha kepada Sultan Selangor selama 25 tahun. Tindakan Tengku Badar disokong oleh Sultan Sulaiman dengan menyatakan baginda telah dipaksa oleh T.S. Adams agar melucutkan jawatan putera mahkota tersebut.³⁰

Selain sikap Tengku Musauddin yang tidak disenangi oleh Residen T.S. Adams, pengarang *Lembaga Malaya* juga turut membincangkan tentang tindakan residen dalam pemilihan raja muda Selangor. Petikan dari akhbar *Lembaga Malaya* menyatakan:

Barangkali British lebih suka buat kerja dengan seorang Sultan mengikut cara barat. Tetapi yang terlebih mustahak Sultan itu hendaklah dari seorang yang boleh diharap oleh orang Melayu. Negeri Melayu belum cukup bertamadun jika Sultan berkehendakkan orang Melayu itu dihapuskan dengan kehendak British. Setiausaha Tanah Jajahan patut membuat tinjauan adakah pemilihan itu dikuatkuasakan. Mengikut perjanjian antara British dengan orang Melayu, orang-orang Melayu berhak memilih raja-rajanya sendiri.³¹

Berdasarkan petikan di atas, pengarang menyatakan bahawa pegawai British lebih selesa untuk bekerjasama dengan sultan yang bersifat sekular dan mengikut rentak orang Barat dalam pentadbirannya. Hal ini demikian kerana, British memandang negeri-negeri Melayu masih belum cukup bertamadun lagi kerana masih mengamalkan tradisi Melayu dalam sistem pemerintahannya. Matlamat pihak penjajah British datang ke Tanah Melayu adalah untuk mentamadunkan masyarakat Melayu kerana dianggap penduduk Tanah Melayu ini masih mengamalkan cara hidup yang mundur.³² Sungguhpun demikian, pandangan British ini tidak lebih hanyalah sebagai sebuah alasan untuk membenarkan tindakan kolonialisme mereka. Hal ini dapat dikaitkan dengan pandangan daripada Khoo Kay Kim bahawa kedatangan British ke Tanah Melayu ini tidak lebih hanya meneruskan sahaja sistem pentadbiran yang telah wujud sebelumnya dengan beberapa penambahbaikan malah lebih nyata lagi dikatakan oleh beliau bahawa pentadbiran British ini tidak memberikan perubahan yang signifikan dalam kalangan masyarakat Melayu.³³

Sultan dan orang Melayu tidak berpuas hati dengan tindakan Residen T.S. Adams itu kerana beliau telah melanggar adat lembaga kerajaan Melayu. Hal ini dapat dikaitkan dengan perjanjian yang meletakkan syarat bahawa bidang kuasa residen dalam menasihati sultan adalah dikecualikan dalam hal agama dan adat Melayu. Oleh itu, mereka meminta Setiausaha Tanah

Jajahan untuk membuat tinjauan terhadap pemilihan raja muda tersebut mengikut kehendak orang Melayu atau dikuatkuasakan oleh residen. Justeru itu, satu mesyuarat penggantian jawatan raja muda telah dijalankan oleh para pembesar dan orang ternama Selangor pada 28 November 1934 untuk menyelesaikan isu ini.³⁴ Sebelum mesyuarat ini residen telah memberitahu Sultan Alauddin Sulaiman Shah bahawa putera kedua baginda Tengku Panglima Badar Shah tidak akan dipertimbangkan untuk memegang jawatan raja muda. T.S Adams menyatakan dalam ucapan alu-aluannya;

...mesyuarat orang-orang Besar Negeri Selangor... bukannya akan merundingkan perkara yang ringan sahaja melainkan kemajuan negeri dan kekayaan bangsa Melayu haruslah bergantung kepada pemilihan bakal raja. Oleh sebab itu... wajiblah berfikir siapa daripada putera DYMM Sultan yang layak dan boleh tahan tanggungjawab yang amat berat berkenaan dengan tahta kerajaan. Janganlah fikir sahaja "inilah suka, inilah seronok, inilah senang" sebab rosak bangsa kerana laku... hendaklah dipilih seorang yang telah nampak jasanya menjalankan usaha dengan inisiatif sendiri dengan tiada menantikan apa-apa syor atau perintah, jika tiada demikian nescaya tiadalah dapat ia memelihara akan keselamatan negeri dan bangsa Melayu, oleh kerana pada masa yang ke hadapan ini seorang raja yang memerintah itu tiada boleh memantikan cadangan-cadangan yang diajukan padanya sahaja tetapi hendaklah dengan sedirinya memikirkan perkara-perkara yang memberikan kebajikan kepada negerinya...³⁵

Mesyuarat ini dihadiri seramai lapan belas orang. Hasil mesyuarat, sepuluh orang pembesar menyokong Tengku Laksamana Alam Shah, empat orang menyokong Tengku Badar dan dua orang tidak mengemukakan pendapat. Disebabkan Sultan Alauddin Sulaiman Shah tidak berjaya menjadikan Tengku Badar sebagai raja muda, satu petisyen kemudiannya dihantar dan telah disiarkan dalam akhbar *Truth* (terbit di London) pada 13 Jun 1936. Dalam petisyen ini Sultan Alauddin Sulaiman mendakwa bahawa T.S. Adams telah menimbulkan perselisihan kerabat diraja serta meminta supaya pesuruhjaya tinggi mempertimbangkan segala tindakan yang dilakukannya.

Isu ini kemudiannya telah mendapat perhatian daripada Roland Brandell yang merupakan seorang pakar undang-undang British yang ternama pada masa itu lebih-lebih lagi apabila Sultan telah melantiknya dalam menilai perkara tersebut dari aspek undang-undang.³⁶ Beliau berpendapat bahawa tindakan yang dilakukan oleh T.S. Adams adalah bertentangan dengan perjanjian yang ditandatangani oleh Sultan Abdul Samad (Sultan Selangor) dengan pihak British pada tahun 1875. Hal ini kerana dalam perjanjian tersebut telah meletakkan syarat bahawa kerajaan tidak layak untuk campur tangan dalam hal ehwal berkaitan adat termasuklah pelantikan kerabat diraja ini.³⁷ Dalam perjanjian itu termaktub bahawa residen British hanya berhak menasihati sultan sekiranya pelantikan yang dilakukan itu tidak menepati kriteria, contohnya, putera raja yang dilantik itu tidak siuman, buruk perangainya dan tidak menunjukkan taat setia kepada negeri Selangor. Sehubungan dengan isu tersebut, ruangan "Peleteran Pak Pandir" dalam *Lembaga Malaya* menyifatkan tindakan T.S. Adams telah melampaui batas kerana orang Melayu tidak diberikan hak dan kuasa politik untuk memutuskan sendiri calon pemerintah:

...Orang putih merampas hal ehwal memerintah negeri yang sesungguhnya dipunyai oleh kaum raja yang patut menjalankan kerja itu. Sultan masih lagi menjadi pemerintah negeri akan tetapi dengan nama sahaja... yang tidak berguna itu sahaja yang ditinggalkan oleh Inggeris kepada orang Melayu... semangat yang ada pada suatu masa berlindung di dalam kulit, semangat yang memberi makna dan kekuatan kepadanya telah tercabut daripadanya...³⁸

Ulasan daripada Pak Pandir ini menunjukkan beliau memahami kedudukan politik di Tanah Melayu ketika itu. Meskipun tidak dapat mengubah keputusan yang telah dibuat oleh Residen Selangor, Pak Pandir telah berusaha membela kepentingan orang Melayu. Hal ini dilihat apabila Pak Pandir mendesak pembesar-pembesar negeri Selangor agar membantah tindakan itu:

Setiausaha Tanah Jajahan patut membuat tinjauan, adakah pemilihan itu berdasarkan kehendak Melayu (pembesar-pembesar) atau pemilihan itu dikuatkuasakan. Mengikut perjanjian antara British dengan orang Melayu, orang Melayu berhak memilih raja-raja sendiri...³⁹

Pada 22 Februari 1936, Roland Bradell telah meninjau pendapat sembilan orang pembesar Selangor mengenai catatan Raja Uda bahawa Sultan Alauddin Sulaiman Shah menegaskan kepada beliau yang Selangor tidak mempunyai adat untuk menentukan waris pengganti. Selangor mempunyai adat penggantinya iaitu residen British berurusan dengan sultan untuk pemilihan seorang calon yang layak untuk jawatan raja muda. Mereka yang perlu hadir dalam mesyuarat tersebut ialah pembesar Selangor yang terdiri daripada Tengku Panglima Besar, Tengku Laksamana, Engku Panglima Diraja, Engku Seri Paduka Shahbandar, Engku Seri Paduka Panglima Maha Bijaya, Dato' Penggawa Muda Paduka Maha Bijaya, Dato' Maharaja Lela Setia Paduka dan Orang Kaya Maha Bijaya Klang.⁴⁰

Mereka ini telah ditemuramah oleh Roland Bradell secara berasingan tetapi menggunakan tiga soalan yang sama. Soalan yang dikemukakan adalah seperti berikut; pertama, raja muda telahpun dilucutkan dan siapakah sepatutnya menjadi raja muda berdasarkan adat istiadat Selangor; keduanya, adakah bersetuju atau tidak dengan kenyataan catatan mengenai penggantian takhta kerajaan Selangor? dan ketiganya, siapakah yang diinginkan untuk menjadi raja muda? Setiap seorang daripada sembilan orang pembesar menegaskan bahawa Tengku Panglima Besar untuk soalan pertama; ~~salah~~ tidak untuk soalan kedua dan Tengku Panglima Besar sebagai raja muda untuk soalan ketiga.⁴¹

Walaupun demikian Sultan Alauddin Sulaiman Shah masih berpandukan kepada adat raja-raja Selangor yang mana putera tua yang diberi keutamaan. Oleh kerana langkah British memperakui supaya Tengku Laksamana sebagai raja muda menyebabkan Sultan Alauddin Sulaiman Shah mencadangkan kepada Tengku Badar untuk berunding dengan Roland Braddell mengenai masalah jawatan raja muda. Dengan restu Sultan Alauddin Sulaiman Shah, Roland Braddel menyediakan peringatan bagi pihak Tengku Badar untuk dikemukakan kepada Raja England bagi menuntut jawatan raja muda.

Peringatan ini selesai disediakan pada 8 Julai 1936 dan dikemukakan kepada Setiausaha Jabatan Tanah Jajahan. Peringatan ini memohon supaya Setiausaha Jabatan Jajahan menarik balik pelantikan raja muda kerana tidak boleh diterima. Sekiranya Setiausaha Tanah Jajahan tidak dapat memberi arahan, maka peringatan ini akan dipersembahkan kepada Raja England. Setiausaha

Tanah Jajahan, W. Ormsby Gore, mengemukakan pandangan kepada Pesuruhjaya Tinggi, Shenton Thomas bahawa Tengku Badar adalah bodoh dan berada di bawah telunjuk Tengku Musauddin. Malah hal ini turut dijelaskan oleh Yeo Kim Wah bahawa tujuan sokongan Tengku Musauddin bersama F. Douglas kepada Tengku Badar adalah kerana berpendapat sokongan perlu diberikan kepada pihak yang mudah untuk dimanipulasikan.⁴²

Kesannya, W. Ormsby Gore menyatakan bahawa setelah mempertimbangkan dengan meneliti peringatan yang dikemukakan tanpa keraguan ia tidak boleh diterima. Beliau bercadang menghantar telegram untuk mengarahkan supaya Pesuruhjaya Tinggi Sir Shenton Thomas memaklumkan kepada Sultan Alauddin Sulaiman Shah bahawa peringatan yang dikemukakan bagi pihak putera baginda, Tengku Badar Shah telah ditimbang dan diteliti dan dukacita bahawa ia tidak dapat diterima. Oleh itu, perlu bagi Sultan Alauddin Sulaiman Shah melangsungkan segera perlantikan Tengku Laksamana sebagai raja muda. Setiausaha juga mencadangkan untuk menambahkan lagi arahan kepada pesuruhjaya tinggi supaya memaklumkan sultan bahawa peringatan ini telah dipersembahkan kepada Raja England tetapi baginda berkenan mengkabulkan permintaan yang terkandung di dalamnya.⁴³

Pada hari Rabu bersamaan 1 Julai 1936, mesyuarat telah diadakan di Istana Mahkota Klang. Mereka yang hadir dalam mesyuarat ini telah mendengar Sultan Alauddin Sulaiman Shah membaca surat Pesuruhjaya Tinggi Negeri-Negeri Melayu Bersekutu supaya melantik raja muda serta surat yang dibalas oleh baginda kepada pesuruhjaya tinggi dan surat daripada Tengku Musa Eddin dan Tengku Badar Shah. Tengku Musauddin memohon elaun sebanyak \$2000.00 sebulan untuk sepanjang hayat, \$250.000.00 dan membatalkan hutangnya dengan kerajaan; manakala Tengku Badar Shah memohon elaun sebanyak \$1,500.00 sebulan dan untuk sepanjang hayat dan wang sejumlah \$100.000.00. Mengenai arahan pesuruhjaya tinggi, Sultan Alauddin Sulaiman Shah meminta nasihat ahli Majlis mengenai cara untuk mematuhi arahan tetapi tidak menimbulkan perselisihan di antara baginda dengan putera dan di antara putera baginda sendiri. Manakala, mengenai permohonan Tengku Musauddin dan Tengku Badar Shah, baginda meminta ahli Majlis mempertimbangkan atau mengemukakan cadangan lain dalam usaha untuk mewujudkan keamanan. Dengan kata lain, Sultan Alauddin Sulaiman Shah ingin mengelakkan perselisihan di antara putera baginda dan dalam masa yang sama tidak memutuskan hubungan setia di antara baginda dan Raja England.

Ahli Mesyuarat yang berbincang telah mengambil beberapa keputusan dan mempertimbangkan perkara yang dibangkitkan oleh Sultan Alauddin Sulaiman Shah. Segala keputusan adalah wajar di atas perkenan sultan kerana baginda adalah pemerintah negeri. Para pembesar dan ahli tidak rasmi berpendapat bahawa tindakan tersebut salah. Perhatian perlu diambil di atas kehendak sultan untuk memuakan tuntutan Tengku Musauddin dan Tengku Badar Shah. Ahli Majlis bersetuju bahawa tambahan elaun adalah wajar diberikan ke atas elaun lama dan begitu juga geran tetapi segalanya terserah kepada sultan.⁴⁴

Pada 6 Julai 1936, Sultan Alauddin Sulaiman Shah telah memperkenankan Tengku Laksamana Tengku Alam Shah dengan gelaran dan kehormatan 'Raja Muda'. Tengku Badar pula dianugerahkan Raja Bendahara. Perlantikan ini dilaksanakan berdasarkan kepada adat istiadat Selangor. Seterusnya, pada 20 Julai 1936 Tengku Laksamana Alam Shah telah dilantik sebagai Raja Muda Selangor. Untuk menjaga hati sultan, Pejabat Tanah Jajahan bersetuju untuk memindahkan T.S. Adams dari Selangor. T.S. Adams telah dipindahkan ke Nigeria, tetapi

"nasihat" nya ditegakkan. "T.S. Adams boleh mendakwa sebagai hak yang benar dalam menyatakan bahawa seorang sultan yang akan datang, jika dia menjadi seorang raja yang layak dan layak dari sebuah negeri seperti Selangor, mestilah seorang yang berpengalaman dengan orang-orang Inggeris dan orang lain yang kedudukannya adalah sangat penting untuk kemakmuran negara", kata Setiausaha Bawah, Edward Gent dalam catatan akhir kontroversi ini. Oleh itu, pilihan T.S. Adam untuk anak ketiga menjadi Raja Muda Selangor telah dibenarkan. Minit berikut merangkumi kedudukan terakhir Pejabat Tanah Jajahan pada tahun 1936;

The Malays had given striking examples in practical form to show that we possess their friendship, but we cannot conscientiously be content in the Malay States with mere popularity. We have recognized a responsibility for promoting their best interests in the hope of maintaining the present structure of their political and social organizations. We have to remember that the Malays in the Federated Malay States are outnumbered by the vastly more capable and industrious Chinese, who in their turn are very much influenced by what is undoubtedly a social reformation that is going on in China itself, with a strongly democratic bias.

If, in future, the Mohammedan Rulers are to maintain themselves in the Malay States, we cannot conscientiously do the easiest thing for the moment and deliberately allow a regime of racketeering to enthrone itself in the Malay Palaces on a simple basis of privilege. If we were so cynical, the present trouble with the Ruler of Selangor could easily have been avoided for the moment, until the time came when we should have had to intervene far more drastically in order to preserve peace and order in the State.

...we should pay more attention in the future to the education of the various Raja Mudas and other Princes in the several Malay States...⁴⁵

Jika dilihat melalui Perjanjian Pangkor 1874, sememangnya orang Melayu dan sultan Melayu masih mempunyai kuasa yang berdaulat.⁴⁶ Tetapi sebaliknya pihak British menggunakan perjanjian itu untuk campur tangan dalam pentadbiran negeri-negeri Melayu. Menurut *Lembaga Malaya*, orang Melayu tidak sepatutnya menggunakan perkataan menasihati untuk menunjukkan bahawa British tidak mempunyai kuasa sebagai *decision-maker* tetapi sebagai pemerhati sahaja. Berdasarkan peristiwa ini, jelas menunjukkan bahawa kesilapan tindakan orang Melayu akan membahayakan masa depan mereka di negara mereka sendiri.

Peristiwa ini merupakan satu bukti yang menunjukkan pihak British telah mula menjalankan dasar *direct rule* di Tanah Melayu.⁴⁷ Secara keseluruhannya, perlantikan yang dibuat oleh residen tersebut terpaksa diterima oleh semua pihak dan upacara untuk melantik raja muda telah dijalankan pada 20 Julai 1936 pada hari Isnin pukul 11 pagi. Kemudian Tengku Badar Shah pula dilantik sebagai Tengku Bendahara dan Tengku Musauddin diberi gelaran sebagai Tengku Kelana Jaya.⁴⁸ Menurut *Lembaga Malaya*, orang Melayu telah beranggapan bahawa pelantikan itu sebagai satu takdir. Namun begitu, peristiwa itu dianggap telah menimbulkan perasaan tidak puas hati dalam kalangan masyarakat Melayu kerana sikap British yang sentiasa mencuba untuk masuk campur dalam adat istiadat orang Melayu. Justeru itu, perkara ini dapat dilihat bahawa akhbar *Lembaga Malaya* cuba memberi kesedaran kepada masyarakat Melayu tentang

pentadbiran dan keadaan politik yang berlaku di Tanah Melayu. Keadaan politik sebegini telah dimanipulasikan oleh British demi kepentingan mereka.

Kesimpulan

Secara kesimpulannya, dapat diperkatakan bahawa kemunculan sistem residen di Selangor telah membawa kepada satu konflik sehingga menimbulkan huru-hara dalam institusi pentadbiran. Sikap angkuh yang ditunjukkan oleh British kononnya mahu menyelesaikan sesuatu masalah sebenarnya hanya manis di bibir sahaja sedangkan ada muslihat di sebaliknya. Hal ini demikian kerana adat istiadat dan sultan sangat berkait rapat dengan orang Melayu. Perkara ini dapat dibuktikan sebelum kedatangan British lagi orang Melayu sememangnya taat kepada raja dan berpegang teguh kepada adat istiadat yang diamalkan. Pertikaian yang berlaku di Selangor sebagai bukti bahawa orang British bertindak tanpa memikirkan sultan dan campur tangan walaupun bukan berada dalam bidang kuasa mereka malahan secara langsung seolah melanggar perjanjian berkaitan tugas residen sebagai penasihat yang dikecualikan dalam hal berkaitan agama dan adat masyarakat Melayu. Oleh sebab itu, para pembesar perlulah berani untuk mempertahankan sultan dan adat istiadat yang diamalkan supaya tidak dihapuskan oleh penjajah. Sehubungan dengan perkara itu, kerabat diraja sendiri haruslah berani bertindak seperti Sultan Alauddin Sulaiman Shah yang berjaya menuntut Residen British T.S. Adams ditukarkan dari negeri Selangor. Maka jelas berdasarkan penulisan ini secara teliti memperincikan konflik yang berlaku dalam pelantikan Raja Muda Selangor yang telah menarik *Lembaga Malaya* untuk turut serta dalam melontarkan pandangan berkaitan dengan tindakan British yang jelas-jelas menyisihkan institusi raja dan masyarakat Melayu dalam urusan pelantikan yang terkait dengan adat istiadat kebudayaan masyarakat tempatan.

Penghargaan

Penulis ingin merakamkan penghargaan kepada Jabatan Sejarah Universiti Pendidikan Sultan Idris kerana memberi galakan dalam menjayakan penyelidikan ini.

Biodata

* **Siti Zahrah Mahfood** (zahrah@fsk.upsi.edu.my) merupakan Pensyarah Kanan di Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris.

Received: 12 Januari 2023

Reviewed: 20 Januari 2023

Accepted: 1 April 2023

Nota

¹ Zainal Abidin Ahmad, "Malay Journalism in Malaya," *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol. 19, No. 2, 1941, hlm. 246.

² Nik Ahmad Bin Haji Nik Hassan, "The Malay Press," hlm. 61.

³ Ibid.

⁴ Zainal Abidin Ahmad, "Malay Journalism in Malaya," hlm.246.

⁵ Nik Ahmad Bin Haji Nik Hassan, "The Malay Press," hlm. 61.

⁶ Ibid., hlm. 53-

⁷ John A. Lent, "Malaysia's National Language Mass Media: History and Present Status," *South East Asian Studies*, Vol. 15, No. 4, 1978, hlm. 612.

⁸Raja Muda juga disebut sebagai Tengku Muda dan Yang Dipertuan Muda atau Tengku Putera Mahkota, manakala pemerintah dan sultan yang merajai Selangor dipanggil juga sebagai Yang Dipertuan Besar Selangor. Lihat Muhammad Yusoff Hashim, 'Tradisi Jawatan Raja Muda Selangor: Suatu Talaah Awal', dlm. Khoo Kay Kim (et al. editor), *Selangor: Dahulu dan Sekarang*, Kuala Lumpur: Muzium Negara, 1985, hlm. 1-12.

⁹Rencana Pengarang, *Lembaga Malaya*, 3 Ogos 1936, hlm. 3.

¹⁰Abdullah Zakaria Ghazali, "Tengkolok lawan mahkota di Selangor, 1934-1938: Konflik Sultan Dengan Residen Dalam Sebuah Negeri Melayu", dlm. *Sejarah: Journal of The Department of History*, Vol. 5, 2017, hlm. 73.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴Ibid-

¹⁵Sistem residen telah diperkenalkan secara rasmi di Perak selepas Perjanjian Pangkor ditandatangani di antara Sir Andrew Clarke dan Sultan Abdullah. Mengikut sistem residen ini seorang pegawai British akan dilantik untuk menasihati sultan dalam semua aspek kecuali adat istiadat dan agama Islam. Perjanjian Pangkor dikatakan menjamin kedaulatan raja-raja dan kedudukan negeri-negeri Melayu, namun kuasa memerintah sebenarnya berada di tangan residen yang mentadbir atas nama sultan. Lihat, Muhammad Yusoff Hashim, 'Tradisi jawatan Raja Muda Selangor: Suatu Talaah Awal', hlm. 1-12.

¹⁶ Pada awalnya, Frank Swettenham merupakan Residen British di Negeri Selangor tetapi oleh sebab ada pihak yang membangkang perlantikan Swettenham menjadi Residen British kerana ia masih terlalu muda untuk menjawat jawatan tersebut maka pindaan telah dibuat yang mana J.G. Davidson telah dilantik untuk menggantikan Swettenham. Lihat Buyong Adil, & Abd K. A. B., *Sejarah Selangor*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1981, hlm. 135.

¹⁷ R. H. Vetch. (Edited), *Lit, or Lieut.-General the HOLL, Sir Andrew Clarke, John Murray*, London, 1905, hlm. 156.

¹⁸Buyong Adil, & Abd K. A. B., *Sejarah Selangor*, hlm. 131-133

¹⁹ Rizal Yaakop, "The British Legacy and the Development of Politics in Malaya," *Global Journal of Human-Social Science*, Vol. 14, No. 1, 2014, hlm. 56.

²⁰ Annual Report For the Year 1900 on the Federated Malay State, CO 576/1.

²¹Rencana Pengarang, *Lembaga Malaya*, 3 Ogos 1936, hlm. 3.

²² Ibid., hlm. 6.

²³ Emily Sadka, *The Protected Malay States 1874-1895*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, hlm. 46.

²⁴ "Perlenteran Pak Pandir," dlm. *Lembaga Malaya*, 22 Jun 1936, hlm. 3.

²⁵ Soal yang menyebabkan T.S. Adams menilai Tengku Musauddin sebagai seorang yang tidak layak menjadi raja telah umum diperbualkan dalam masyarakat Melayu masa itu, terutama di Selangor kerana T.S. Adams memang terkenal dalam kalangan orang Melayu sebagai seorang yang suka bergaul dan bermesra dengan orang Melayu, bercakap dengan bahasa Melayu, yang manis dan lemah lembut, supaya ia digemari oleh orang-orang Melayu, dan supaya ia dikatakan pro-Melayu; tetapi ia tidak suka melihatkan anak-anak Melayu berani mengangkat kepala terhadapnya, apa lagi kalau melihat orang Melayu yang berani menentang atau menyanggah orang putih; orang yang seperti itu dianggapnya orang jahat atau orang yang tidak mempunyai kelayakan. Pada hal Tengku Musauddin itu adalah seorang anak raja Melayu yang tidak suka merendah diri dan menurut apa sahaja kata orang putih. Lihat Buyong Adil & Abd K. A. B., *Sejarah Selangor*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1981, hlm. 161

²⁶Abdullah Zakaria, "Tengkolok Lawan Mahkota di Selangor 1934-1938: Konflik Sultan dengan Residen dalam Sebuah Negeri Melayu", *Sejarah, Journal of The Department of History*, Vol. 5, 2017, hlm. 77.

²⁷ Yeo Kim Wah, "The Selangor Succession Dispute, 1933-1938," *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 2, No. 2, 1971, hlm. 169.

- ²⁸ Muhammad Yusoff Hashim, "Tradisi Jawatan Raja Muda Selangor: Suatu Talaah Awal," hlm. 4.
- ²⁹ Ibid.
- ³⁰ "Peleteran Pak Pandir", *Lembaga Malaya*, 22 Jun 1936, hlm. 25.
- ³¹ "Ruangan Pengarang", *Lembaga Malaya*, 13 Julai 1936, hlm. 3
- ³² Azmi Ariffin, "Imperialisme Eropah dan Warisan Pemikiran Tentang Nasionalisme Melayu", Dlm. Abdul Rahman Haji Ismail, Azmi Ariffin dan Nazarudin Zainun, (ed.), *Nasionalisme dan Revolusi di Malaysia dan Indonesia: Pengamatan Sejarah*, Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia, 2008, hlm. 23
- ³³ Khoo Kay Kim, "The Pangkor Engagement of 1874," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol. 47, No. 1, 1974, hlm. 6-7.
- ³⁴ Abdullah Zakaria Ghazali, "Tengkolok Lawan Mahkota di Selangor 1934-1938: Konflik Sultan dengan Residen dalam Sebuah Negeri Melayu", hlm. 79
- ³⁵ MTBRMS Appendix VI. hlm.7, C.O 717/117.
- ³⁶ Bradell merupakan salah seorang peguam yang terkemuka pada tempoh tersebut dan turut menjadi penasihat perundangan kepada Sultan Johor. Lihat Yeo Kim Wah, "The Selangor Succession Dispute, 1933-1938," hlm. 172.
- ³⁷ Ibid.
- ³⁸ "Peleteran Pak Pandir", *Lembaga Malaya*, 22 Jun 1936, hlm.14.
- ³⁹ "Peleteran Pak Pandir", *Lembaga Malaya*, 13 Julai 1936, hlm.6.
- ⁴⁰ Abdullah Zakaria Ghazali, "Tengkolok Lawan Mahkota di Selangor 1934-1938: Konflik Sultan dengan Residen dalam Sebuah Negeri Melayu," hlm. 83.
- ⁴¹ Ibid.
- ⁴² Yeo Kim Wah, "The Selangor Succession Dispute, 1933-1938," hlm. 171.
- ⁴³ Abdullah Zakaria Ghazali, "Tengkolok Lawan Mahkota di Selangor 1934-1938," hlm. 85.
- ⁴⁴ Ibid., hlm. 86
- ⁴⁵ Note on the Selangor Succession by Edward Gent, 7 November 1936, C.O. 717, Vol.118.
- ⁴⁶ Institut Terjemah Negara Malaysia Berhad, *Perjanjian & Dokumen Lama Malaysia 1791-1965*, Kuala Lumpur: Institut Terjemahan Negara Malaysia Berhad, 2009, hlm. 31-34.
- ⁴⁷ "Perlenteran Pak Pandir," *Lembaga Malaya*, 13 Julai 1936, hlm. 8.
- ⁴⁸ Usman Awang, "A.Samad Ismail Pemikir Yang Tajam," dlm. A.Samad Ismail (Diselenggarakan), *Ketokohan dan Kewartawanan, A. Karim Abdullah*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1991, hlm. 19.

Rujukan

Abdullah Zakaria Ghazali. "Tengkolok Lawan Mahkota di Selangor, 1934-1938: Konflik Sultan Dengan Residen Dalam Sebuah Negeri Melayu." *Sejarah: Journal of The Department of History*, Vol. 5, 2017. Hlm. 71-92.

Annual Report For the Year 1900 on the Federated Malay State, CO 576/1.

Azmi Ariffin. "Imperialisme Eropah dan Warisan Pemikiran Tentang Nasionalisme Melayu." Dlm. Abdul Rahman Haji Ismail, Azmi Ariffin dan Nazarudin Zainun, (ed.), *Nasionalisme dan Revolusi di Malaysia dan Indonesia: Pengamatan Sejarah*. Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia, 2008.

Buyong Adil & Abd K. A. B. *Sejarah Selangor*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1981.

Institut Terjemah Negara Malaysia Berhad. *Perjanjian & Dokumen Lama Malaysia 1791-1965*. Kuala Lumpur: Institut Terjemahan Negara Malaysia Berhad, 2009.

Khoo Kay Kim & Andrew Clarke. "The Pangkor Engagement of 1874." *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol. 47, No. 1, 1974. hlm. 1-12. <https://www.jstor.org/stable/41511011>

Lembaga Malaya, 3 Ogos 1936.

Lent, J. A. "Malaysia's National Language Mass Media: History and Present Status." *South East Asian Studies*, Vol. 15, No. 4, 1978. hlm. 598-612.

MTBRMS Appendix VI, C.O 717/117.

Muhammad Yusoff Hashim. "Tradisi jawatan Raja Muda Selangor: Suatu Talaah Awal." Dlm. Khoo Kay Kim (et al. editor). *Selangor: Dahulu dan Sekarang*. Kuala Lumpur: Muzium Negara, 1985, hlm. 1-12.

Nik Ahmad Bin Haji Nik Hassan. "The Malay Press." *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol. 36, No. 1, 1963. hlm. 37-78. <https://www.jstor.org/stable/41505523>

Note on the Selangor Succession by Edward Gent, 7 November 1936, C.O. 717, Vol.118.

Vetch, R. H. (Editor), *Lit- or Lieut-General the HOLL, Sir Andrew Clarke, John Murray*, London, 1905.

Rizal Yaakop. "The British Legacy and the Development of Politics in Malaya." *Global Journal of Human-Social Science*, Vol.14, No. 1 (2014): hlm. 55-66.

Sadka, E. *The Protected Malay States 1874-1895*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1960.

Usman Awang. "A. Samad Ismail Pemikir Yang Tajam." dlm. *Ketokohan dan Kewartawanan, A. Karim Abdullah*, Diselenggara oleh A.Samad Ismail, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1991.

Yeo Kim Wah. "The Selangor Succession Dispute, 1933-1938." *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 2, No.2 (1971): hlm. 169-194. <https://www.jstor.org/stable/20069917>

Zainal Abidin Ahmad. "Malay Journalism in Malaya." *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol.19, No. 2 (1941): hlm. 244-250. <https://www.jstor.org/stable/41560469>